

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563)

**การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง
ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้:
กรณีศึกษาระบบการผลิตยางพาราและไม้ผล
Para-rubber Farmer's Household Livelihoods
in Three Southern Border Provinces:
A Case Study of Para-rubber and Fruit Production System**

**ไชยยะ คงมณี¹ บัญชา สมบูรณ์สุข² และปुरुวิชญ์ พิทยาภินันท์^{3*}
Chaiya Kongmanee Buncha Somboonsuke
and Purawich Phitthayaphinant^{3*}**

¹สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

¹Department of Agricultural Economics, Faculty of Economics,
Prince of Songkla University

²ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

²Department of Agricultural Development,
Faculty of Natural Resources, Prince of Songkla University

³คณะเทคโนโลยีและการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ

³Faculty of Technology and Community Development,
Thaksin University

*E-mail: p_paratsanant@yahoo.co.th

Received: Mar 14, 2018

Revised: Mar 01, 2019

Accepted: Oct 24, 2019

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ระบบการผลิตยางพาราและไม้ผลของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง และศึกษาการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ กลุ่มตัวอย่าง คือ เกษตรกรชาวสวนยางที่มีระบบการผลิตยางพาราและไม้ผลจำนวน 40 ราย การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา แนวคิดระบบการผลิตทางการเกษตร และกรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า วัตถุประสงค์หลักของระบบการผลิตยางพาราและไม้ผล คือ เพื่อเป็นอาชีพหลักของครัวเรือน แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมส่งผลมากที่สุดต่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีสินทรัพย์ในการดำรงชีพโดยภาพรวมระดับน้อย ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางส่วนใหญ่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง กลยุทธ์ในการดำรงชีพที่สำคัญของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง คือ การจัดการทางการเงิน ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีผลลัพธ์ในการดำรงชีพโดยภาพรวมระดับน้อย

คำสำคัญ: การดำรงชีพ ครัวเรือนเกษตรกร ยางพารา ระบบการผลิต 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

Abstract

This research aims to analyze a para-rubber and fruit production system of para-rubber farmer households, and look into their household livelihood in three southern border provinces. The samples were forty para-rubber farmers having the para-rubber and fruit production system. Descriptive statistics, an agricultural production system concept and sustainable livelihood framework were employed to analyze the data. The results showed that the main objective of the para-rubber and fruit production system was to be as the main occupation of the households. The trend most affecting the para-rubber farmers' household livelihoods was the change in natural resources and environment. Their household livelihood assets were

overall at a low level. Most para-rubber farmer households gained supports from the related government agencies. The key livelihood strategy of the para-rubber farmer households was financial management. The para-rubber farmers' household livelihood outcomes were overall at a low level.

Keywords: Livelihood, Farmer household, Para- rubber, Production system, Three southern border provinces

บทนำ

ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วยจังหวัดยะลา นราธิวาส และปัตตานี เห็นได้จากจำนวนประชากรกว่า 1 แสนครัวเรือนในพื้นที่ดังกล่าวประกอบอาชีพการทำสวนยางพารา จึงมองเห็นภูมิทัศน์ยางพาราได้โดยทั่วไป อีกทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดเหล่านี้ ขึ้นอยู่กับการผลิตยางพาราเป็นสำคัญ โดยในปี พ.ศ. 2559 จังหวัดยะลา นราธิวาส และปัตตานีมีพื้นที่ปลูกยางพารา 1.13, 1.02 และ 0.10 ล้านไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่เปิดกรีดยางพารา 0.88, 0.78 และ 0.06 ล้านไร่ และมีผลผลิตยางพารา 468.13, 217.94 และ 19.00 ล้านกิโลกรัม ตามลำดับ ขณะที่ราคายางพาราที่เกษตรกรขายได้ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น เฉลี่ย 61.22, 33.74 และ 46.04 บาทต่อกิโลกรัม (Information Technology and Communication Center, 2018) ซึ่งต่ำกว่าต้นทุนการผลิตยางพาราเฉลี่ย 65.47 บาทต่อกิโลกรัม (Office of Agricultural Economics, 2018) ทั้งนี้ราคายางพาราเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงหลังจากเกิดวิกฤติซับไพร์มหรือวิกฤตแฮมเบอร์เกอร์ขึ้น (Chuayrodmod, 2017) ในประเทศสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปช่วงปี พ.ศ. 2550–2551 และในช่วงต้นปี พ.ศ. 2554 ราคายางพาราได้ปรับตัวเพิ่มสูงขึ้นเป็นประวัติการณ์จนเกิดเป็นกระแสตื่นยาง (Charernjiratragul, Satsue and Romyen, 2015) ก่อนที่จะลดลงเรื่อย ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 จนก่อให้เกิดปัญหาราคายางพาราดตกต่ำ ขณะที่ต้นทุนการผลิตยางพาราและราคาสินค้าอุปโภคบริโภค หรือค่าครองชีพกลับไม่ได้ลดลงตามไปด้วย

Tanangsnakool and Sutthinarakorn (2016) ได้รายงานไว้ว่า ราคายางพาราดตกต่ำและต้นทุนการผลิตยางพาราสูงเป็นปัญหาที่เกษตรกรชาวสวนยาง

ในภาคใต้เผชิญในระดับมากที่สุดและมาก ตามลำดับ ทั้งนี้กลุ่มที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมมากที่สุด คือ เกษตรกรชาวสวนยาง โดยเฉพาะเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยที่มีสวนยางพาราขนาดเล็ก ซึ่งเป็นเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศ (Charemjiratragul, Romyen and Satsue, 2017) ผลกระทบที่เกิดขึ้น เช่น หนี้สินของครัวเรือนเพิ่มขึ้น เนื่องจากความสามารถในการชำระหนี้ลดลง การเคลื่อนย้าย/การอพยพของแรงงานไปทำงานในเมือง/นอกภาคการเกษตร ซึ่งให้ค่าตอบแทนที่สูงกว่า การลาออกหรือการลาพักการศึกษาของบุตร เพราะเกษตรกรชาวสวนยางขาดสภาพคล่องทางการเงิน หรือมีเงินไม่เพียงพอสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและในส่วนอื่น ๆ ให้แก่บุตร ปัญหาการลักขโมยในพื้นที่เพิ่มขึ้น

ในปี พ.ศ. 2558 จังหวัดนราธิวาสมีผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในจังหวัดต่อคน 54,922 บาท ซึ่งต่ำที่สุดในภาคใต้ ส่วนจังหวัดปัตตานีและยะลาต่ำเป็นอันดับที่ 3 และ 4 ของภาคใต้ โดยมีผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในจังหวัดต่อคน 73,338 และ 89,875 บาท ตามลำดับ ขณะที่ภาคใต้มีผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อคน 130,978 บาท (Office of the National Economic and Social Development Board, 2017) นอกจากนี้ในปีเดียวกันจังหวัดปัตตานีมีสัดส่วนคนจนร้อยละ 34.91 ซึ่งมากที่สุดในภาคใต้ ส่วนจังหวัดยะลาและนราธิวาสมากเป็นอันดับที่ 2 และ 3 ของภาคใต้ โดยมีสัดส่วนคนจนร้อยละ 21.04 และ 19.5 ตามลำดับ ขณะที่ภาคใต้มีสัดส่วนคนจนร้อยละ 9.92 (Office of the National Economic and Social Development Board, 2018) เห็นได้ว่า ประชากรในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจโดยภาพรวมไม่ดีเท่าที่ควร

จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางส่วนใหญ่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นเกษตรกรรายย่อยที่มีสวนยางพาราขนาดเล็ก อีกทั้งเกษตรกรชาวสวนยางยังต้องเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งทางสังคมที่รุนแรงในพื้นที่นับเป็นเวลากว่าทศวรรษ ทำให้เกษตรกรไม่สามารถดำเนินชีวิตประจำวัน รวมถึงกิจกรรมการผลิตยางพาราได้ตามปกติ เกษตรกรชาวสวนยางหลายรายจึงได้มีการปรับตัวภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดที่เผชิญอยู่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างไปจากเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างหลากหลายในการทำการเกษตร โดยการปรับเปลี่ยนจากระบบการผลิตยางพาราเชิงเดี่ยวที่พึ่งพิงระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเป็นหลัก และหันทอนความสามารถในการพึ่งตนเอง ไปเป็น

ระบบการผลิตยางพาราและไม้ผล เพื่อเพิ่มรายได้ของครัวเรือน รวมทั้งช่วยลดความเสี่ยงด้านการผลิตและการตลาดในภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน

ลักษณะของระบบการผลิตดังกล่าวเป็นไปตามที่ Masae (2015) ได้กล่าวว่า ครัวเรือนในชนบทมีแนวโน้มที่จะปรับตัวด้วยการทำกิจกรรมทางการเกษตรที่หลากหลายไปพร้อมกัน อย่างไรก็ตามผลการสำรวจเบื้องต้น (reconnaissance survey) พบว่า ระบบการผลิตยางพาราเชิงเดี่ยวยังคงเป็นรูปแบบหลักที่มีให้เห็นกันอย่างแพร่หลายในพื้นที่ประมาณร้อยละ 50 เพราะเกษตรกรชาวสวนยางโดยส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้มีการดำเนินการผลิตตามความเคยชิน และเห็นว่า ระบบการผลิตยางพาราเชิงเดี่ยวเป็นระบบที่ถูกต้องตามคำแนะนำทางวิชาการ สอดคล้องกับ Nissapa, Thungwa and Yedam (1994) ที่กล่าวว่า การจัดการสวนยางพาราเชิงเดี่ยวมีระบบที่แน่นอนตามหลักวิชาการ

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น กอปรกับงานวิจัยหลายเรื่องทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น Jongrungrat (2014); Charernjiratragul, Romyen and Satsue (2017) Jiao, Pouliot and Walelign (2017) ได้รายงานว่าการปลูกพืชชนิดอื่นร่วมกับยางพาราให้ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมดีกว่าการปลูกยางพาราเชิงเดี่ยว จึงเป็นที่มาของการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งทำการศึกษาการดำรงชีพอันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของวิถีชีวิตประชากรในชุมชนชนบท (Masae, 2015) และการยกระดับความอยู่ดีมีสุขของประชากรเหล่านั้น (Promphakping, 2012) โดยได้เลือกศึกษาครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางที่มีระบบการผลิตยางพาราและไม้ผล ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งที่พบได้ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (Jun-iad et al., 2014) และเป็นการสร้างความหลากหลายในการดำรงชีพของครัวเรือน เพื่อความอยู่รอดและทำให้ความเป็นอยู่ของครัวเรือนดีขึ้น

ในการวิจัยนี้ได้ประยุกต์กรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของ Department for International Development หรือ DFID (1999) ซึ่งประกอบด้วย (1) บริบทความเปราะบาง (Vulnerability context) ได้แก่ ภาวะที่ส่งผลกระทบในทันทีและอย่างรุนแรง (Shocks) แนวโน้ม (Trends) ฤดูกาล (Seasonality) (2) สินทรัพย์ในการดำรงชีพ (Livelihood assets) ซึ่งมี 5 ประเภท ได้แก่ ทุนมนุษย์ (Human capital) ทุนสังคม (Social capital) ทุนการเงิน (Financial capital) ทุนกายภาพ (Physical capital) และทุนธรรมชาติ (Natural capital) (3) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและกระบวนการ (Transforming structures and processes) (4)

กลยุทธ์ในการดำรงชีพ (Livelihood strategies) และ (5) ผลลัพธ์ในการดำรงชีพ (Livelihood outcomes) ตัวอย่างงานวิจัยที่ประยุกต์กรอบดังกล่าว เช่น งานของ Junkaew (2010) Jutaviriya and Lapanun (2014) Sriboonruang (2014) และ Mulha et al. (2015)

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้มี 2 ประการ คือ (1) เพื่อวิเคราะห์ระบบการผลิตยางพาราและไม้ผลของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง และ (2) เพื่อศึกษาการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยเรื่องนี้คาดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น สำนักงานเกษตร การยางแห่งประเทศไทย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำหรับนำไปใช้ประกอบการวางแผนพัฒนาการเกษตรต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

พื้นที่วิจัย คือ (1) อำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี (2) อำเภอรามัน จังหวัดยะลา และ (3) อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส เป็นการเลือกแบบเจาะจง เนื่องจากผลการสำรวจเบื้องต้นพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ในพื้นที่เหล่านี้มีการประกอบอาชีพการทำสวนยางพารา รวมทั้งมีประสบการณ์การทำสวนยางพารามากกว่า 10 ปี แสดงว่า เกษตรกรชาวสวนยางเหล่านี้มีสวนยางพาราที่ให้ผลผลิตแล้ว (โดยทั่วไปต้นยางพาราสามารถเปิดกรีดได้เมื่ออายุประมาณ 6-7 ปี) ตลอดจนสามารถสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลผลิตยางพาราของเกษตรกรชาวสวนยางได้อย่างชัดเจน

กลุ่มตัวอย่าง คือ เกษตรกรชาวสวนยางที่มีระบบการผลิตยางพาราและไม้ผลจำนวน 40 ราย (1 ครัวเรือนต่อตัวแทนเกษตรกรชาวสวนยาง 1 ราย) ซึ่งใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงและบอกต่อ เนื่องจากไม่ปรากฏว่ามีหน่วยงานใดจัดทำข้อมูลสถิติเกี่ยวกับครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางที่มีระบบการผลิตยางพาราและไม้ผล และครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางในระบบการผลิตดังกล่าวมีจำนวนน้อย เนื่องจากเหตุผลต่าง ๆ เช่น ขาดแคลนแรงงานและเงินทุน มีความยุ่งยากในการจัดการสวน ไม่มีความรู้ในเรื่องการปลูกไม้ผล ไม่มั่นใจว่าการปลูกไม้ผลเป็นพืชร่วมยางจะมีผลทำให้ผลผลิตยางพาราที่ได้รับลดลงหรือไม่ โดยกำหนดเกณฑ์ในการเลือกครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง คือ (1) มีสวนยางพาราขนาดเล็กหรือไม่เกิน 50 ไร่ ซึ่งเป็นสวนยางพาราที่เปิดกรีดแล้ว (2) มีการปลูกไม้ผลตั้งแต่

1 ชนิดขึ้นไป โดยปลูกเป็นพืชรวมยางและ/หรือแยกเป็นส่วนไม้ผลอย่างอิสระ และ
(3) มีการใช้แรงงานครัวเรือนเป็นแรงงานหลักในกิจกรรมการผลิตทางการเกษตร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ร่วมกับการวิเคราะห์ระบบการผลิตทางการเกษตรตามแนวคิดของ Conway (1985) และการดำรงชีพอย่างยั่งยืนตามกรอบของ DFID (1999) ข้อคำถามความคิดเห็นของเกษตรกรชาวสวนยางเกี่ยวกับสินทรัพย์ในการดำรงชีพประกอบด้วย 5 ประเด็น ได้แก่ (1) ความเพียงพอคือ สินทรัพย์ในการดำรงชีพมีความเพียงพอต่อการดำรงชีพหรือความต้องการใช้ประโยชน์ของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง (2) ความสามารถในการเข้าถึงได้ คือ ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางสามารถจัดหาหรือเข้าถึงสินทรัพย์ในการดำรงชีพได้ (3) ความสามารถในการทดแทนกันได้ คือ ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางสามารถใช้ปัจจัยการผลิตหรือสิ่งอื่นทดแทนสินทรัพย์ในการดำรงชีพที่พิจารณาได้ (4) ความสามารถในการใช้ประโยชน์ คือ ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางสามารถใช้สินทรัพย์ในการดำรงชีพให้เกิดประโยชน์ในการผลิตทางการเกษตรและการดำรงชีพได้ และ (5) คุณภาพ คือ สินทรัพย์ในการดำรงชีพมีความพร้อมสำหรับครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางในการนำไปใช้งานหรือใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อคำถามมีลักษณะแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยกำหนดเกณฑ์การประเมินระดับความคิดเห็นของเกษตรกรชาวสวนยางเกี่ยวกับสินทรัพย์ในการดำรงชีพ คือ มากที่สุด (4.21–5.00 คะแนน) มาก (3.41–4.20 คะแนน) ปานกลาง (2.61–3.40 คะแนน) น้อย (1.81–2.60 คะแนน) และน้อยที่สุด (1.00–1.80 คะแนน) ส่วนข้อคำถามแนวโน้มที่ส่งผลต่อการดำรงชีพและกลยุทธ์ในการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางเป็นข้อคำถามให้เลือกตอบได้เพียงคำตอบเดียวจาก 2 ตัวเลือก คือ ใช่ และไม่ใช่ สำหรับข้อคำถามความคิดเห็นของเกษตรกรชาวสวนยางเกี่ยวกับผลลัพธ์ในการดำรงชีพมีการกำหนดเกณฑ์การประเมิน คือ เพียงพอมากที่สุด หรือเพิ่มขึ้นกว่าเดิมมาก หรือดีมาก (4.21–5.00 คะแนน) เพียงพอมาก หรือเพิ่มขึ้นกว่าเดิมเล็กน้อย หรือดี (3.41–4.20 คะแนน) เพียงพอปานกลาง หรือเหมือนเดิม หรือปานกลาง (2.61–3.40 คะแนน) เพียงพอน้อย หรือลดลงกว่าเดิมเล็กน้อย หรือแย่ (1.81–2.60 คะแนน) และเพียงพอน้อยที่สุด หรือลดลงกว่าเดิมมาก หรือแย่มาก (1.00–1.80 คะแนน)

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563)

ผลการวิจัยและวิจารณ์ผลการวิจัย

1. ระบบการผลิตยางพาราและไม้ผลของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางในพื้นที่วิจัย

วัตถุประสงค์ของระบบการผลิตยางพาราและไม้ผล คือ เพื่อเป็นอาชีพที่สร้างรายได้หลักของครัวเรือน ทำให้มีรายได้ที่เพียงพอต่อความเป็นอยู่ที่ดี และเพื่อมีไม้ผลไว้บริโภคในครัวเรือน (Figure 1)

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563)

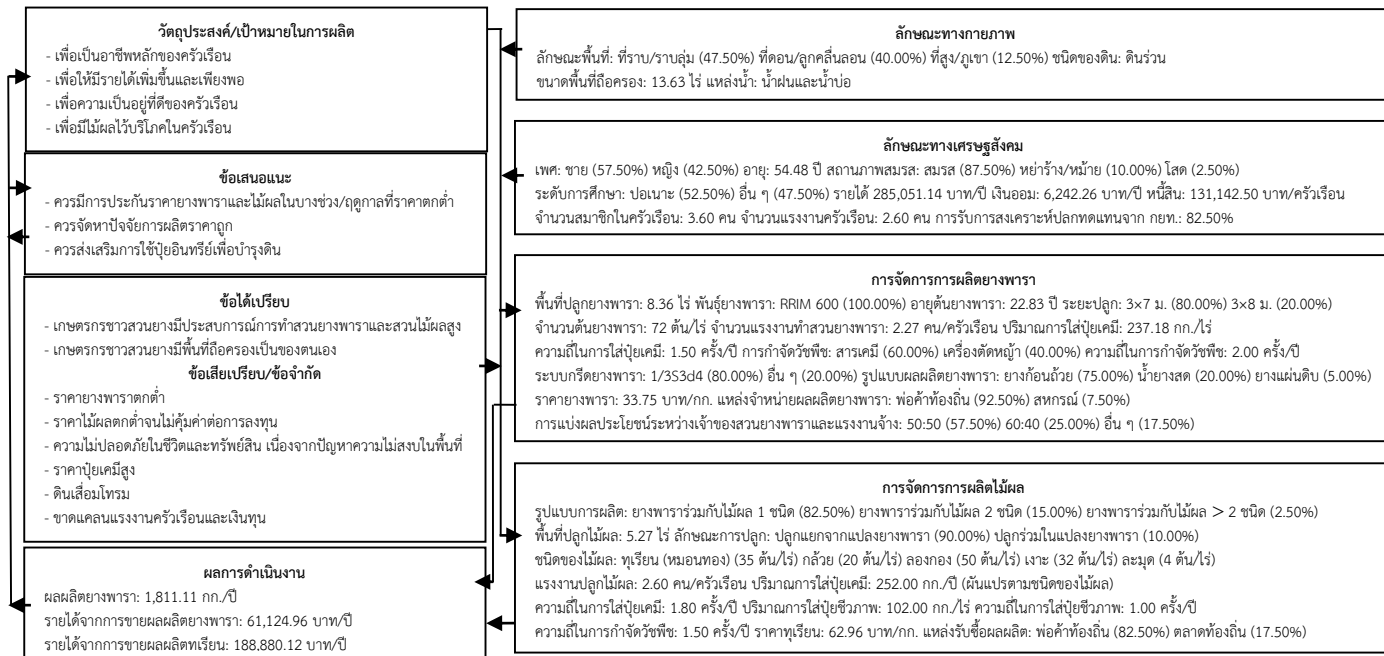

Figure 1 Para-rubber households' para-rubber and fruit production system in the research area

เกษตรกรชาวสวนยางเกินครึ่ง (ร้อยละ 57.50) เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 54.48 ปี มีรายได้ของครัวเรือนเฉลี่ย 285,051.14 บาทต่อปี เป็นรายได้จากการขายผลผลิตยางพาราเฉลี่ย 61,124.96 บาทต่อปี มีเงินออมเฉลี่ย 6,242.26 บาทต่อปี มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 13.63 ไร่ เป็นพื้นที่ปลูกยางพาราเฉลี่ย 8.36 ไร่ และพื้นที่ปลูกไม้ผลเฉลี่ย 5.27 ไร่ ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบที่ราบลุ่มร้อยละ 47.50 ที่ดอน/ลูกคลื่นลอนร้อยละ 40.00 และที่สูง/ภูเขาร้อยละ 12.50 ลักษณะดินเป็นดินร่วน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร คือ น้ำฝนจากธรรมชาติ และน้ำจากบ่อขุด จำนวนแรงงานครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 3 คน ในส่วนการจัดการการผลิตยางพาราพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางทุกรายปลูกยางพาราพันธุ์ RRIM 600 เพราะเห็นว่าพันธุ์ดังกล่าวให้ปริมาณน้ำยางสูง อายุของต้นยางพาราเฉลี่ย 22.83 ปี เกษตรกรชาวสวนยางส่วนมาก (ร้อยละ 80.00) มีระยะปลูก 3×7 เมตร ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 20.00 มีระยะปลูก 3×7 เมตร ปริมาณการใส่ปุ๋ยเคมีเฉลี่ย 237.18 กิโลกรัมต่อไร่ และความถี่ในการใส่ปุ๋ยเคมีเฉลี่ย 1.50 ครั้งต่อปี นอกจากนี้เกษตรกรชาวสวนยางบางรายยังมีการใส่ปุ๋ยชีวภาพ เพื่อปรับปรุงโครงสร้างของดิน เกษตรกรชาวสวนยางมากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 60.00) กำจัดวัชพืชโดยใช้สารเคมี ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 40.00 ไม่ใช้สารเคมี ซึ่งการกำจัดวัชพืชจะช่วยให้เกษตรกรชาวสวนยางมีความปลอดภัยจากสัตว์มีพิษ เช่น งู ตะขาบ ชนกระริตยางพารา ในช่วงกลางคืน โดยมีความถี่ในการกำจัดวัชพืชเฉลี่ย 2.00 ครั้งต่อปี

ระบบกรีดยางพาราที่เกษตรกรชาวสวนยางส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80.00) ใช้ คือระบบกรีดยางพาราหนึ่งในสามของลำต้น สามวันเว้นวัน ($1/3S3d4$) ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่า ในช่วงที่สภาพภูมิอากาศไม่ปกติ เกษตรกรชาวสวนยางจะปรับเปลี่ยนระบบกรีดยางพารา โดยมีการกรีดยางพาราทุกวัน ตัวอย่างเช่น เกษตรกรชาวสวนยางมีการกรีดยางพาราติดต่อกันมากกว่า 5 วัน แล้วหยุดกรีดยางพาราเมื่อฝนตก เนื่องจากความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศที่ทำให้ฝนตกติดต่อกันหลายวัน ซึ่งในช่วงที่ฝนตกนั้น เกษตรกรชาวสวนยางไม่สามารถกรีดยางพาราได้ตามปกติ ดังนั้นเมื่อฝนหยุดตก เกษตรกรชาวสวนยางจะเร่งกรีดยางพาราติดต่อกันจนกว่าจะถึงวันฝนตก จึงหยุดกรีดยางพารา ซึ่ง Doungmusik (2013) ได้กล่าวว่า ความสามารถในการกรีดยางพาราของแรงงาน โดยพิจารณาจากจำนวนต้นยางพาราที่แรงงานสามารถกรีดยางได้ในแต่ละวัน ขึ้นอยู่กับขนาดของต้นยางพารา ความยาวของรอยกรีด ลักษณะของพื้นที่ ความชำนาญของแรงงาน และช่วงเวลาการไหลของน้ำยาง โดยปกติแล้วการกรีดยางพาราครั้งลำต้น ($1/2s$) แรงงานสามารถกรีดยางได้ 450–500 ต้นต่อวัน ขณะที่การกรีดยางพาราหนึ่งในสามของลำต้น ($1/3s$) แรงงานสามารถกรีดยางได้ 650–700 ต้นต่อวัน หรือประมาณ 10 ไร่ต่อวัน

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563)

รูปแบบผลผลิตยางพาราส่วนใหญ่ (ร้อยละ 75.00) เป็นยางก้อนถ้วย ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 20.00 และ 5.00 เป็นน้ำยางสด และยางแผ่นดิบ ตามลำดับ ปริมาณผลผลิตยางพาราเฉลี่ย 1,811.11 กิโลกรัมต่อปี เกษตรกรชาวสวนยางเกินครึ่ง (ร้อยละ 57.50) มีการแบ่งผลประโยชน์ระหว่างเจ้าของสวนยางพาราและแรงงานจ้างในสัดส่วน 50:50 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 25.00 และ 17.50 มีการแบ่งผลประโยชน์ในสัดส่วน 60:40 และอื่น ๆ ตามลำดับ ทั้งนี้การแบ่งผลประโยชน์ให้แก่แรงงานจ้างในสัดส่วนที่สูง นอกจากจะทำให้เกษตรกรชาวสวนยางได้แรงงานจ้างที่มีฝีมือในการกรีดยางพาราแล้ว ยังเป็นแรงจูงใจในการกรีดยางพาราของแรงงานจ้าง ทำให้แรงงานจ้างมีความตั้งใจในการกรีดยางพารามากขึ้น ซึ่งฝีมือการกรีดยางพาราของแรงงานเป็นสิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะหากแรงงานไม่มีฝีมือในการกรีดยางพาราจะส่งผลเสียต่อต้นยางพารา เช่น ต้นยางพาราหลุด โทรม ต้นยางพาราเกิดแผลขรุขระ ส่งผลให้ปริมาณน้ำยางที่ได้รับลดลง (Junkaew, 2010) เกษตรกรชาวสวนยางเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 92.50) นำผลผลิตยางพาราไปขายให้แก่พ่อค้าท้องถิ่น ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 7.50 ขายให้กับสหกรณ์

เกษตรกรชาวสวนยางร้อยละ 82.50 มีระบบการผลิตยางพาราและไม้ผล 1 ชนิด ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 14.85 และ 2.65 มีระบบการผลิตยางพาราและไม้ผล 2 ชนิด และมากกว่า 2 ชนิด ตามลำดับ โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 90.00) ปลูกไม้ผลแยกแปลงกับยางพารา และร้อยละ 10.00 ปลูกไม้ผลร่วมกับยางพาราในแปลง ด้วยข้อกำหนดของการรับทุนสงเคราะห์ที่ต้องแยกไม้ผลออกจากแปลงยางพารา หรือลดจำนวนต้นของไม้ผลที่มีอยู่ ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางสูญเสียรายได้ ชนิดไม้ผลที่ปลูก เช่น ทุเรียน กุ้ง หลงกอง เงาะ ละคร เป็นต้น ปริมาณการใส่ปุ๋ยเคมีเฉลี่ย 252.00 กิโลกรัมต่อปี (ผันแปรตามชนิดของไม้ผล) ความถี่ในการใส่ปุ๋ยเคมีเฉลี่ย 1.80 ครั้งต่อปี นอกจากนี้เกษตรกรชาวสวนยางยังมีการใส่ปุ๋ยชีวภาพเฉลี่ย 102.00 กิโลกรัมต่อไร่ ความถี่ในการใส่ปุ๋ยชีวภาพเฉลี่ย 1.00 ครั้งต่อปี และความถี่ในการกำจัดวัชพืชเฉลี่ย 1.50 เกษตรกรชาวสวนยางส่วนมาก (ร้อยละ 82.50) นำผลผลิตไปขายให้แก่พ่อค้าท้องถิ่น ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 17.50 ขายในตลาดท้องถิ่น

ข้อได้เปรียบของระบบการผลิตยางพาราและไม้ผล คือ เกษตรกรชาวสวนยางมีประสบการณ์การทำสวนยางพาราและสวนไม้ผลสูง โดยได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และเกษตรกรชาวสวนยางเป็นเจ้าของพื้นที่ทำการเกษตร ส่วนปัญหาที่พบ ได้แก่ ราคาผลผลิตยางพาราและไม้ผลไม่แน่นอนในแต่ละฤดูกาล และในบางปีราคาคงต่ำจนไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน ดินเสื่อมโทรมและขาดการบำรุง ปุ๋ยเคมีราคาสูง ขาดแคลนแรงงานครัวเรือน และเงินทุน ตลอดจนความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินอันเนื่องมาจากปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ เมื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่เกษตรกรชาวสวนยางจะตัดสินใจปรับเปลี่ยน

จากระบบการผลิตยางพาราและไม้ผลไปเป็นระบบอื่นพบว่า (1) เกษตรกรชาวสวนยางจะปรับเปลี่ยนไปเป็นระบบการผลิตยางพาราเชิงเดี่ยว หากราคาไม้ผลต่ำกว่าที่ควรจะเป็น รวมทั้งขาดแคลนแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรและเงินทุน ตลอดจนต้นทุนการผลิตไม้ผลสูง (2) เกษตรกรชาวสวนยางจะปรับเปลี่ยนไปเป็นระบบการผลิตยางพาราและนาข้าว หากมีประสบการณ์การทำนาข้าว รวมถึงมีตลาดรองรับผลผลิตข้าวในพื้นที่ และมีเงินทุนสำหรับการลงทุนปลูกไม้ผลน้อย (3) เกษตรกรชาวสวนยางจะปรับเปลี่ยนไปเป็นระบบการผลิตยางพาราและปาล์มน้ำมัน หากมีเงินทุนเพียงพอสำหรับการปลูกปาล์มน้ำมัน รวมทั้งมีประสบการณ์และความรู้เพียงพอเกี่ยวกับการผลิตปาล์มน้ำมัน ตลอดจนมีตลาดปาล์มน้ำมันในพื้นที่ และ (4) เกษตรกรชาวสวนยางจะปรับเปลี่ยนไปเป็นระบบการผลิตยางพาราและเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ หากการขายสัตว์เศรษฐกิจชนิดนั้นมีกำไรสูง รวมถึงภาครัฐมีนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจชนิดนั้น และมีความรู้เพียงพอเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจชนิดนั้น

2. การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางในพื้นที่วิจัย

2.1 บริบทความเปราะบาง

ความเปราะบางเป็นสภาพแวดล้อมภายนอกหรือภาวะที่เกิดขึ้นและเป็นปัญหาหรือข้อจำกัดในระบบการผลิตยางพารา ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงในเชิงลบต่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง และทำให้รูปแบบการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผลการวิจัยพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางต้องเผชิญกับความเปราะบางเกี่ยวกับภาวะที่ส่งผลกระทบในทันทีและอย่างรุนแรง อันได้แก่ ปัญหาภัยแล้ง การระบาดของโรคพืชและศัตรูพืช น้ำท่วม พายุและลมแรง เฉลี่ย 0.98, 0.94, 0.72 และ 0.55 ครั้งต่อปี ตามลำดับ (Figure 2) โดยภัยที่ส่งผลกระทบมากที่สุด คือ ภัยแล้ง คิดเป็นร้อยละ 53.11 รองลงมาคือน้ำท่วม พายุและลมแรง และการระบาดของโรคพืชและศัตรูพืช คิดเป็นร้อยละ 23.36, 21.67 และ 11.58 ตามลำดับ ทั้งนี้ Sittbisuntikul, Jolanun and Yossuck (2015) ได้กล่าวว่า ภัยแล้งมีแนวโน้มรุนแรงขึ้นทุกปี ทำให้เกษตรกรประสบกับปัญหาขาดแคลนทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งส่งผลให้ปริมาณผลผลิตที่เกษตรกรได้รับต่ำกว่าที่ควรจะเป็น

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563)

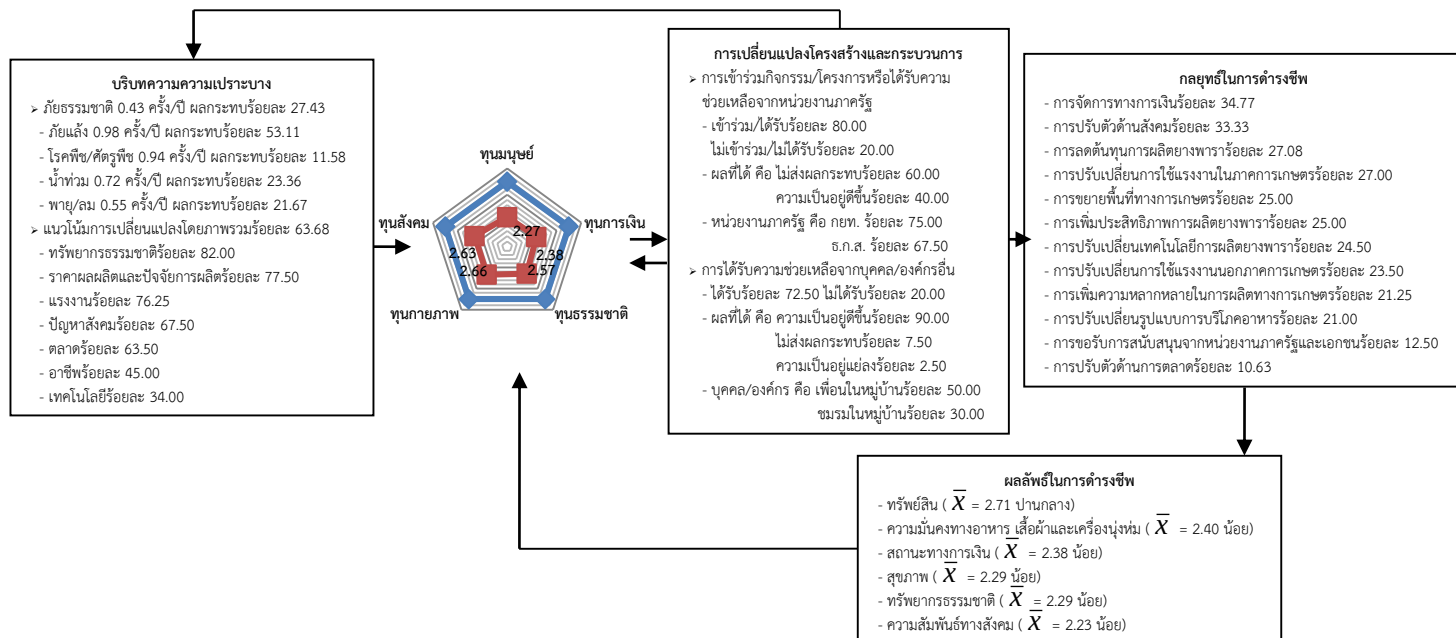

Figure 2 Para-rubber farmer households' livelihoods in the research area

ในส่วนความแปรปรวนเกี่ยวกับแนวโน้ม พบว่า แนวโน้มทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมส่งผลมากที่สุดต่อการดำรงชีพ คิดเป็นร้อยละ 82.00 ประกอบด้วยประเด็นดินมีความเสื่อมโทรมมากขึ้น ฝนตกไม่แน่นอน ความเพียงพอของน้ำสำหรับการเกษตรลดลง พื้นที่ป่าลดลงอย่างต่อเนื่อง และการชะล้างพังทลายของดินมีความรุนแรงมากขึ้น รองลงมาคือแนวโน้มราคาผลผลิตและปัจจัยการผลิต คิดเป็นร้อยละ 77.50 ประกอบด้วยประเด็นราคาอาหารลดลง ราคาเคมีภัณฑ์เพิ่มขึ้น ค่าจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น และราคาไม้ผลลดลง แนวโน้มแรงงาน คิดเป็นร้อยละ 76.25 ประกอบด้วยประเด็นแรงงานข้ามชาติเพิ่มขึ้น แรงงานมีฝีมือหายากมากขึ้น แรงงานขาดแคลน และการว่างงานเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Mulha et al. (2015) ที่รายงานว่า เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกร ได้แก่ ภัยธรรมชาติ (น้ำท่วมและภัยแล้ง) ทุนนิยม การอพยพของประชากรซึ่งส่งผลต่อจำนวนแรงงานในพื้นที่ นโยบายรัฐ ความผันผวนของราคาผลผลิตซึ่งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก

Jutaviriya and Lapanun (2014) ได้กล่าวว่า ราคาผลผลิตทางการเกษตรที่เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของตลาด มีผลทำให้เกษตรกรหลายรายประสบกับภาวะขาดทุนและมีภาระหนี้สิน อันเนื่องมาจากผลตอบแทนที่เป็นตัวเงินไม่สมดุลกับค่าใช้จ่าย สำหรับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลน้อยที่สุดต่อการดำรงชีพของเกษตรกร คือ แนวโน้มเทคโนโลยี คิดเป็นร้อยละ 34.00 ประกอบด้วยประเด็นการเปลี่ยนพันธุ์อย่างพาราจาก RRIM 600 ไปใช้ RRIT 251 กันมากขึ้น การเปลี่ยนไปปลูกปาล์มน้ำมันกันมากขึ้น การเปลี่ยนไปใช้ระบบกรีดยางพาราที่มีความถี่ต่ำกันมากขึ้น การใช้ปุ๋ยสั่งตัดกันมากขึ้น และการใช้สารเร่งน้ำยากันมากขึ้น (Table 1)

Table 1 Trends that affected para-rubber farmer households' livelihoods in the research area

แนวโน้ม	จำนวน	ร้อยละ
1. แนวโน้มทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		82.00
1.1 ดินเสื่อมโทรมมากขึ้น	39	97.50
1.2 ฝนตกไม่แน่นอน	36	90.00
1.3 ความเพียงพอของน้ำในแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรลดลง	34	85.00
1.4 พื้นที่ป่าลดลงอย่างต่อเนื่อง	33	82.50
1.5 การชะล้างพังทลายของดินมีความรุนแรงมากขึ้น	22	55.00
2. แนวโน้มราคาผลผลิตและปัจจัยการผลิต		77.50
2.1 ราคายางพาราลดลง	40	100.00
2.2 ราคาเคมีภัณฑ์เพิ่มขึ้น	40	100.00
2.3 ค่าจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น	32	80.00
2.4 ราคาไม้ผลลดลง	12	30.00
3. แนวโน้มแรงงาน		76.25
3.1 แรงงานข้ามชาติเพิ่มขึ้น	40	100.00
3.2 แรงงานมีฝีมือหายากมากขึ้น	38	95.00
3.3 แรงงานขาดแคลน	32	80.00
3.4 การว่างงานเพิ่มขึ้น	12	30.00
4. แนวโน้มปัญหาสังคม		67.50
4.1 ปัญหาเสพติดมีความรุนแรงมากขึ้น	36	90.00
4.2 ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ที่มีความรุนแรงมากขึ้น	31	77.50
4.3 ความขัดแย้งในกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกินมีเพิ่มมากขึ้น	28	70.00
4.4 หน่วยงานภาครัฐมีความโปร่งใสลดลง	13	32.50
5. แนวโน้มตลาด		63.50
5.1 พ่อค้าคนกลางรับซื้อผลผลิต	38	95.00
5.2 พ่อค้าเข้ามารับซื้อผลผลิตน้อยลง	37	92.50
5.3 ตลาดต้องการผลผลิตที่มีมูลค่าเพิ่ม	33	82.50
5.4 ช่องทางการขายผลผลิตมีจำกัด	11	27.50

Table 1 Trends that affected para-rubber farmer households' livelihoods in the research area (Continue)

แนวโน้ม	จำนวน	ร้อยละ
5.5 ตลาดต้องการผลผลิตแบบอินทรีย์มากขึ้น	8	20.00
6. แนวโน้มอาชีพ		45.00
6.1 สมาชิกในครัวเรือนเปลี่ยนไปทำงานนอก ภาคการเกษตรกันมากขึ้น	26	65.00
6.2 สมาชิกในครัวเรือนไปทำงานรับจ้างในภาคการเกษตร กันมากขึ้น	24	60.00
6.3 สมาชิกในครัวเรือนออกไปทำงานเป็นลูกจ้างชั่วคราว ของภาครัฐมากขึ้น	12	30.00
6.4 การประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรมากขึ้น	10	25.00
7. แนวโน้มเทคโนโลยี		34.00
7.1 การเปลี่ยนพันธุ์ยางพาราจาก RRIM 600 ไปใช้ RRIT 251 กันมากขึ้น	22	55.00
7.2 การเปลี่ยนไปปลูกปาล์มน้ำมันกันมากขึ้น	17	42.50
7.3 การเปลี่ยนไปใช้ระบบกรีดยางพาราที่มีความถี่ต่ำกัน มากขึ้น	16	40.00
7.4 การใช้ปุ๋ยสั่งตัดกันมากขึ้น	9	22.50
7.5 การใช้สารเร่งน้ำยางกันมากขึ้น	4	10.00

2.2 สิทธิพลในการดำรงชีพ

เมื่อครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางประสบกับความเปราะบางดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางจะมีการจัดการสิทธิพลประเภทต่าง ๆ เพื่อให้ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางดำรงอยู่ได้ ผลการวิจัยพบว่าครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีสิทธิพลในการดำรงชีพโดยภาพรวมระดับน้อย มีคะแนนเฉลี่ย 2.50 คะแนน เนื่องจากสถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือนมีผลต่อความสามารถในการเข้าถึงหรือครอบครองสิทธิพลในการดำรงชีพ ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางในพื้นที่ต้องประสบกับความเสี่ยงและปัญหาต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อในเชิงลบต่อรายได้ และครัวเรือนเองก็ไม่สามารถควบคุมปัจจัยเหล่านั้นได้

โดยส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น ราคาขายพาราและไม้ผลตกต่ำ ซึ่งส่งผลให้รายได้จากการขายผลผลิตลดลง หรือไม่ก็เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ และผลตอบแทนในรูปตัวเงินที่ได้รับไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติ เช่น ภัยแล้ง อุทกภัย พายุและลมแรง ซึ่งทำให้ผลผลิตพาราและไม้ผลที่สามารถเก็บเกี่ยวได้เกิดความเสียหาย ส่งผลให้รายได้จากการขายผลผลิตที่เกษตรกรชาวสวนยางควรจะได้รับลดลง จนเกษตรกรชาวสวนยางประสบภาวะขาดทุน การขาดแคลนเงินทุนอันเนื่องมาจากราคาขายพาราและไม้ผลตกต่ำ ขณะที่ปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช มีราคาสูง ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางไม่สามารถจัดหา หรือซื้อปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพได้อย่างเพียงพอ ส่งผลให้ประสิทธิภาพการผลิตพาราและไม้ผลต่ำกว่าที่ควรจะเป็น หรือมีปริมาณผลผลิตที่ผลิตได้น้อย ทำให้รายได้จากการขายผลผลิตน้อยตามไปด้วย

นอกจากนี้ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผลทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานครัวเรือนและแรงงานจ้าง เพราะความไม่มั่นใจเกี่ยวกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หรือไม่กล้าเสี่ยงชีวิตเพื่อปฏิบัติงานในกิจกรรมการผลิตทางการเกษตร ส่วนคนรุ่นใหม่หรือบุตรของเกษตรกรชาวสวนยางบางรายอยู่ในวัยเรียน ขณะที่อีกส่วนหนึ่งออกไปทำงานนอกพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้แรงงานโดยส่วนใหญ่ที่ปฏิบัติงานในกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรมีเพียงแรงงานคู่สามี-ภรรยาที่มีอายุค่อนข้างมาก และมีโรคประจำตัว หรือมีสุขภาพไม่แข็งแรง ซึ่งมีผลต่อประสิทธิภาพการผลิต และรายได้จากการขายผลผลิต ตามลำดับ เพราะแรงงานเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญประการหนึ่งในการเพิ่มปริมาณการผลิตผลผลิตทางการเกษตร เพื่อให้ได้ผลตอบแทนในรูปตัวเงินที่เพียงพอต่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบสินทรัพย์ในการดำรงชีพพบว่า ทุนกายภาพ ประกอบด้วย (1) วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต เช่น รถไถเดินตาม เครื่องตัดหญ้า เครื่องพ่นสารเคมี ถังใส่น้ำยาง (2) ยานพาหนะที่ใช้ในการขนส่ง เช่น รถจักรยานยนต์ รถกระบะ รถจักรยาน และ (3) สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตาไรต์ไฟฟ้า จานดาวเทียม โทรศัพท์มือถือ เครื่องเล่นซีดี มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด คือ 2.66 คะแนน แสดงว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีทุนกายภาพโดยรวมในระดับปานกลาง เนื่องจากทุนกายภาพเป็นทุนที่จำเป็นต้องใช้ในการผลิตทางการเกษตรและในชีวิตประจำวัน ทุนสังคม

ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่ม เช่น สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์กองทุนสวนยาง กลุ่มออมทรัพย์ มีคะแนนเฉลี่ยในอันดับรองลงมา คือ 2.63 คะแนน แสดงว่า ครุว์เรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีทุนสังคมโดยภาพรวมในระดับปานกลาง เป็นไปได้ว่าเกษตรกรชาวสวนยางเห็นถึงความสำคัญของการรวมกลุ่ม ซึ่งก่อให้เกิดการถ่ายทอดบทเรียนและประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้ของเกษตรกรชาวสวนยาง

ทุนธรรมชาติประกอบด้วยที่ดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ มีคะแนนเฉลี่ยในอันดับที่ 3 คือ 2.57 คะแนน แสดงว่า ครุว์เรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีทุนธรรมชาติโดยภาพรวมในระดับน้อย เนื่องจากเกษตรกรชาวสวนยางส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาดินเสื่อมโทรม เนื่องจากการใช้เคมีภัณฑ์เป็นระยะเวลานาน และฝนไม่ตกตามฤดูกาล ซึ่งส่งผลให้ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรมีไม่เพียงพอ อีกทั้งพื้นที่ป่าซึ่งเป็นทรัพยากรสินร่วมของชุมชนได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากป่าเป็นทรัพยากรที่ไม่สามารถกีดกัน หรือไม่มีการจำกัดการเข้าไปใช้ประโยชน์ จึงก่อให้เกิดการขูดรีดทรัพยากรป่าไม้ตามอำเภอใจ หรือเป็นไปตามสุภาชิตที่ว่ามือใครยาวสาวได้สาวเอา โดยละเลยการคำนึงถึงความเปราะบางของทรัพยากร ซึ่งส่งผลต่อการใช้ประโยชน์ของครุว์เรือนเกษตรกรชาวสวนยาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เป็นแหล่งอาหาร ทุนการเงิน เช่น รายได้ เงินออม การเข้าถึงแหล่งเงินทุน มีคะแนนเฉลี่ย 2.38 คะแนน แสดงว่า ครุว์เรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีทุนการเงินโดยภาพรวมในระดับน้อย เนื่องจากผลกระทบของราคายางพาราตกต่ำ ซึ่งทำให้เกษตรกรชาวสวนยางมีรายได้ลดลง และบางรายมีภาระหนี้สิน สำหรับทุนมนุษย์ซึ่งพิจารณาจากแรงงานในการทำสวนยางพารา ทั้งแรงงานครุว์เรือนและแรงงานจ้าง มีคะแนนเฉลี่ย 2.27 แสดงว่า ครุว์เรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีทุนมนุษย์โดยภาพรวมในระดับน้อย อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาทุนมนุษย์จากตัวเกษตรกรชาวสวนยางพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางมีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรสูง เฉลี่ย 12.37 ปี ซึ่งน่าจะส่งผลดีต่อการทำสวนยางพารา ทั้งนี้ เกษตรกรชาวสวนยางส่วนหนึ่งมีการสืบทอดอาชีพการทำกรเกษตรและได้รับการถ่ายทอดความรู้ในการทำกรเกษตรมาจากบรรพบุรุษ

2.3 การเปลี่ยนโครงสร้างและกระบวนการ

การเปลี่ยนโครงสร้างและกระบวนการในที่นี้เกี่ยวข้องกับภาครัฐ

ภาคเอกชน ประชาสังคม นโยบาย กฎหมาย สถาบัน วัฒนธรรม (DFIF, 1999) ซึ่งผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางร้อยละ 80.00 มีการเข้าร่วมกิจกรรม/โครงการ หรือได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ การยางแห่งประเทศไทย (กยท.) ร้อยละ 75.00 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ร้อยละ 67.50 องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ร้อยละ 22.50 กรมพัฒนาที่ดินและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ ร้อยละ 10.00 สภาองค์กรชุมชนร้อยละ 7.50 สภาเกษตรกรและเทศบาลตำบลในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ ร้อยละ 5.00 ซึ่งการให้ความช่วยเหลือของหน่วยงานภาครัฐเหล่านี้ เป็นการเพิ่มทางเลือกกลยุทธ์ในการดำรงชีพให้แก่ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางในลักษณะการพึ่งพาภาครัฐ

Junkaew (2010) ได้รายงานว่าการปลูกยางพาราของเกษตรกรชาวสวนยางไม่ได้ขึ้นอยู่กับกรดตัดสินใจของเกษตรกรเพียงฝ่ายเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับนโยบายของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สกย.) หรือที่เกษตรกรชาวสวนยางเรียกว่า กองทุน (กยท. ในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำงานใกล้ชิดกับเกษตรกรชาวสวนยาง ทั้งการให้ความรู้ คำแนะนำ และความช่วยเหลือด้านการเงินในการลงทุนปลูกยางพารา อีกทั้งครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีการปรับปรุงและพัฒนารูปแบบผลผลิตยางพาราอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่เกิดจากการเรียนรู้ของเกษตรกรชาวสวนยางเอง และจากการส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐ ขณะที่ ธ.ก.ส. เป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญของเกษตรกรชาวสวนยาง ส่วน อบต. เป็นหน่วยงานสำคัญที่ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางเข้าถึงโครงการของภาครัฐ ข้อมูลข่าวสาร และบริการต่าง ๆ รวมถึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาทุนกายภาพในส่วนโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ซึ่งส่งผลต่อการผลิตทางการเกษตรและการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง เช่น ช่วยอำนวยความสะดวกในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรไปยังตลาดหรือแหล่งรับซื้อ ช่วยขยายโอกาสในการติดต่อกับตลาดทำให้เข้าถึงตลาดได้ง่ายขึ้น

อย่างไรก็ตามเกษตรกรชาวสวนยางร้อยละ 60.00 เห็นว่า การเข้าร่วมกิจกรรม/โครงการ หรือได้รับความช่วยเหลือนั้นไม่ส่งผลใด ๆ ต่อการดำรง

ชีพ ส่วนเกษตรกรชาวสวนยางร้อยละ 40.00 เห็นว่า ทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด นอกจากนี้เกษตรกรชาวสวนยางร้อยละ 72.50 ยังได้รับความช่วยเหลือจากบุคคล/องค์กรอื่น ๆ ได้แก่ เพื่อนในหมู่บ้านร้อยละ 50.00 ชมรมในหมู่บ้านร้อยละ 30.00 สหกรณ์การเกษตรและกลุ่มออมทรัพย์ในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ ร้อยละ 27.50 โดยเกษตรกรชาวสวนยางร้อยละ 90.00 เห็นว่า การได้รับความช่วยเหลือจากบุคคล/องค์กรอื่น ๆ ทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น

2.4 กลยุทธ์ในการดำรงชีพ

กลยุทธ์ในการดำรงชีพเป็นทางเลือกที่ครัวเรือนเกษตรกรใช้เพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น (Allison and Ellis, 2001) ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีกลยุทธ์ในการดำรงชีพโดยภาพรวมค่อนข้างน้อย คิดเป็นร้อยละ 23.05 เนื่องจากสินทรัพย์ในการดำรงชีพมีผลต่อกลยุทธ์ในการดำรงชีพ กล่าวคือ ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางที่ขาดแคลนสินทรัพย์ในการดำรงชีพจะมีกลยุทธ์ในการดำรงชีพค่อนข้างจำกัด ส่วนครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางที่มีสินทรัพย์ในการดำรงชีพอย่างเพียงพอ จะมีกลยุทธ์ในการดำรงชีพที่หลากหลายหรือสามารถจัดการการผลิตทางการเกษตรได้ดี ดังที่ Sriboonruang (2014) ได้กล่าวไว้ว่า ครัวเรือนร่ำรวยหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจดี จะมีทุนในการดำรงชีพที่จำเป็น เช่น เงิน ที่ดิน ความสามารถในการเข้าถึงตลาด ทำให้ครัวเรือนดังกล่าวสามารถใช้ประโยชน์ที่ดิน หรือประกอบอาชีพได้อย่างอิสระ ขณะที่ครัวเรือนยากจนไม่สามารถกระทำได้ หรือกระทำได้ในขอบเขตที่จำกัด

กลยุทธ์ในการดำรงชีพที่ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางที่ได้ปฏิบัติสำหรับภาพรวมมากที่สุด คือ การจัดการทางการเงิน เฉลี่ยร้อยละ 34.77 (Table 2) เพราะเงินเป็นปัจจัยที่สำคัญมากในปัจจุบัน อันเนื่องมาจากเกษตรกรชาวสวนยางไม่สามารถเข้าถึงและผลิตสินค้าและบริการได้เองทั้งหมด จึงจำเป็นต้องใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เพื่อจัดหาสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ และให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ เช่น เคมีภัณฑ์ วัสดุ เครื่องมือ และอุปกรณ์ทางการเกษตรของใช้ภายในครัวเรือน การรับบริการจากคลินิกหรือสถานรักษาพยาบาลของเอกชน รวมทั้งใช้ชำระหนี้สินที่มีอยู่ เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางทุกรายมีการนำเงินออมมาใช้จ่าย ขณะที่เกษตรกรชาวสวนยางมีการ

ประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนร้อยละ 82.50 ปรับแผนการชำระหนี้ร้อยละ 60.00 และจำหน่ายสินทรัพย์ในครัวเรือน เช่น ทองคำ รถยนต์ ร้อยละ 40.00

กลยุทธ์ในการดำรงชีพที่ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางที่ได้ปฏิบัติสำหรับภาพรวมมากเป็นอันดับรองลงมา คือ การปรับตัวด้านสังคม เฉลี่ยร้อยละ 33.33 เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางมีการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและศาสนาเพิ่มขึ้นร้อยละ 67.50 ได้รับความช่วยเหลือ (เงินและอาหาร) จากเครือญาติและเพื่อนบ้านเพิ่มขึ้นร้อยละ 17.50 และเข้าร่วมกลุ่มทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตแปรรูปและการเงินเพิ่มขึ้นร้อยละ 15.00 กลยุทธ์ในการดำรงชีพที่ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีการปฏิบัติโดยภาพรวมมากเป็นอันดับที่ 3 คือ การลดต้นทุนการผลิตยางพารา เฉลี่ยร้อยละ 27.08 เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางมีการปรับเปลี่ยนวิธีการกำจัดวัชพืชจากการใช้สารเคมีเป็นเชิงกลร้อยละ 75.00 ลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีร้อยละ 40.00 และปรับเปลี่ยนวิธีการใส่ปุ๋ยร้อยละ 27.50

Table 2 Para-rubber farmer households' livelihood strategies in the research area

กลยุทธ์ในการดำรงชีพ	จำนวน	ร้อยละ
1.การจัดการทางการเงิน		34.77
1.1 การนำเงินออกมาใช้จ่าย	40	100.00
1.2 การประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน	33	82.50
1.3 การปรับแผนการชำระหนี้	24	60.00
1.4 การจำหน่ายสินทรัพย์ในครัวเรือน เช่น ทองคำ รถยนต์	16	40.00
1.5 การเล่นแชร์	12	30.00
1.6 การกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์การเกษตร	11	27.50
1.7 การกู้เงินจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ	7	17.50
1.8 การกู้เงินจากแหล่งเงินกู้นอกชุมชน เช่น ธนาคารพาณิชย์	3	7.50
1.9 การขายสินทรัพย์ในครัวเรือน เช่น ที่ดิน รถยนต์	3	7.50
1.10 การลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น (ลดการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย)	2	5.00
1.11 การรับเงินโอนจากบุตรเพิ่มขึ้น	2	5.00

Table 2 Para-rubber farmer households' livelihood strategies in the research area (continued)

กลยุทธ์ในการดำรงชีพ	จำนวน	ร้อยละ
2. การปรับตัวด้านสังคม		33.33
2.1 การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและศาสนาเพิ่มขึ้น	27	67.50
2.2 การรับความช่วยเหลือ (เงินและอาหาร) จากเครือข่ายญาติและเพื่อนบ้านเพิ่มขึ้น	7	17.50
2.3 การเข้าร่วมกลุ่มทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปและการเงินเพิ่มขึ้น	6	15.00
3. การลดต้นทุนการผลิตยางพารา		27.08
3.1 การปรับเปลี่ยนวิธีการกำจัดวัชพืชจากการใช้สารเคมีเป็นเชิงกล	30	75.00
3.2 การลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมี	16	40.00
3.3 การปรับเปลี่ยนวิธีการใส่ปุ๋ย	11	27.50
3.4 การใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์	3	7.50
3.5 การปรับเปลี่ยนวิธีการกำจัดวัชพืชจากเชิงกลเป็นการใช้สารเคมี	3	7.50
3.6 การทำปุ๋ยใช้เอง (กลุ่มทำปุ๋ย)	2	5.00
4. การปรับเปลี่ยนการใช้แรงงานในภาคการเกษตร		27.00
4.1 การจ้างแรงงานกรีดยางพาราในหมู่บ้าน/ตำบลใกล้เคียงเพิ่มขึ้น	33	82.50
4.2 การออกไปรับจ้างกรีดยางพาราในต่างอำเภอ (ภายในจังหวัด)	10	25.00
4.3 การรับจ้างทำงานในภาคการเกษตรเพิ่มขึ้น เช่น รับจ้างในกิจกรรมการปลูก รับจ้างตัดหญ้า	9	22.50
4.4 การออกไปรับจ้างกรีดยางพาราในต่างจังหวัด	1	2.50
4.5 การออกหาของป่า (เก็บผลผลิตจากป่า ลำสัตว์)	1	2.50
5. การขยายพื้นที่ทางการเกษตร		25.00
5.1 การขยายพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น	17	42.50
5.2 การขยายพื้นที่ปลูกยางพารา	3	7.50

Table 2 Para-rubber farmer households' livelihood strategies in the research area (continued)

กลยุทธ์ในการดำรงชีพ	จำนวน	ร้อยละ
6. การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตยางพารา		25.00
6.1 การใช้แรงงานกรีดยางพาราที่มีฝีมือร่วมกับระบบกรีดยางพาราที่มีความถี่ต่ำ	25	62.50
6.2 การเพิ่มปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมี	16	40.00
6.3 การเปลี่ยนไปใช้พันธุ์ยางพาราที่ให้ผลผลิตสูงเมื่อปลูกทดแทน	4	10.00
6.4 การเพิ่มความรู้ในการกำจัดวัชพืช	3	7.50
6.5 การเปลี่ยนไปปลูกพืช (พืชยืนต้น/ผัก) ที่ให้ผลผลิตสูง	2	5.00
7. การปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิตยางพารา		24.50
7.1 การปรับเปลี่ยนจากการผลิตน้ำยางสดเป็นยางก้อนถ้วย	36	90.00
7.2 การเพิ่มจำนวนวันกรีดยางพารา	24	60.00
7.3 การลดจำนวนวันกรีดยางพารา	13	32.50
7.4 การเปลี่ยนสัญญาจ้างกรีดยางพารา	9	22.50
7.5 การโค่นต้นยางพาราเพื่อขายไม้ยาง	5	12.50
7.6 การปรับเปลี่ยนจากแรงงานจ้างเป็นแรงงานครัวเรือน	4	10.00
7.7 การหยุดกรีดยางพาราในบางช่วงเวลา	3	7.50
7.8 การปรับเปลี่ยนจากการผลิตยางแผ่นดิบเป็นน้ำยางสด	2	5.00
7.9 การปรับเปลี่ยนจากการผลิตยางแผ่นดิบเป็นยางก้อนถ้วย	1	2.50
7.10 การโค่นต้นยางพาราเพื่อใช้ที่ดินทำประโยชน์อย่างอื่น	1	2.50
8. การปรับเปลี่ยนการใช้แรงงานนอกภาคการเกษตร		23.50
8.1 การออกไปทำงานรับจ้างในเมือง (ไปอยู่ในเมือง/ต่างจังหวัด)	31	77.50

Table 2 Para-rubber farmer households' livelihood strategies in the research area (continued)

กลยุทธ์ในการดำรงชีพ	จำนวน	ร้อยละ
8.2 การเพิ่มงานนอกภาคการเกษตรในครัวเรือน เช่น ค้าขาย เปิดร้านอาหาร	5	12.50
8.3 การทำงานรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้าน	4	10.00
8.4 การทำงานเป็นลูกจ้างชั่วคราวของหน่วยงานภาครัฐ	4	10.00
8.5 การออกไปทำงานโรงงานในหมู่บ้าน/ตำบล	3	7.50
9. การเพิ่มความหลากหลายในการผลิตทางการเกษตร		21.25
9.1 การเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมการผลิต ในสวนยางพารา (ร่วมในแปลง)	16	40.00
9.2 การเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมการผลิต ในฟาร์ม (แยกแปลง)	1	2.50
10. การปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคอาหาร		21.00
10.1 การเพิ่มการบริโภคอาหารที่ผลิตได้เอง (ข้าว ผัก และสัตว์)	16	40.00
10.2 การเพิ่มการบริโภคอาหารที่สามารถจัดหา/ เก็บเกี่ยวได้เองจากภายในหมู่บ้าน	8	20.00
10.3 การลดการบริโภคอาหารประเภทเนื้อที่ซื้อจาก ตลาด/ซูเปอร์มาร์เก็ต	6	15.00
10.4 การลดปริมาณการบริโภคอาหารของสมาชิกใน ครัวเรือน	6	15.00
10.5 การซื้ออาหารจากตลาด/ซูเปอร์มาร์เก็ตเพิ่มขึ้น	6	15.00
11. การขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน		12.50
11.1 การเข้าร่วมหรือรับการส่งเสริมอาชีพ/ฝึกอาชีพ จากหน่วยงานภาครัฐเพิ่มขึ้น	7	17.50
11.2 การขอรับการสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ พันธุ์พืช	7	17.50
11.3 การขอรับเงินเยียวยาจากหน่วยงานภาครัฐ	5	12.50

Table 2 Para-rubber farmer households' livelihood strategies in the research area (continued)

กลยุทธ์ในการดำรงชีพ	จำนวน	ร้อยละ
11.4 การขอรับการชดเชยรายได้จากหน่วยงานภาครัฐ เช่น กยท.	1	2.50
12. การปรับตัวด้านการตลาด		10.63
12.1 การขายผลผลิตผ่านกลุ่มเกษตรกร/สหกรณ์มากขึ้น	7	17.50
12.2 การแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตทางการเกษตรมากขึ้น	5	12.50
12.3 การเข้าร่วมกลุ่มเกษตรกร/สหกรณ์เพื่อเป้าหมายทางการตลาดมากขึ้น	3	7.50
12.4 การร่วมมือ/เชื่อมโยงทางการตลาดกับพ่อค้า/ผู้ประกอบการนอกพื้นที่มากขึ้น	2	5.00

ภาพรวมของกลยุทธ์การดำรงชีพที่ได้ปฏิบัติด้านกลยุทธ์การปรับเปลี่ยนการใช้แรงงานในภาคการเกษตรเฉลี่ยร้อยละ 27.00 เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางมีการจ้างแรงงานกรีดยางพาราในหมู่บ้าน/ตำบลใกล้เคียงเพิ่มขึ้นร้อยละ 82.50 ออกไปรับจ้างกรีดยางพาราในต่างอำเภอ (ภายในจังหวัด) ร้อยละ 25.00 และรับจ้างทำงานในภาคการเกษตรเพิ่มขึ้น เช่น รับจ้างในกิจกรรมการปลูก รับจ้างตัดหญ้า ร้อยละ 22.50 ในส่วนกลยุทธ์การขยายการผลิตทางการเกษตร ครั้วเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีการปฏิบัติโดยภาพรวมเฉลี่ยร้อยละ 27.28 เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางมีการขยายพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นร้อยละ 42.50 และขยายพื้นที่ปลูกยางพาราร้อยละ 7.50 สำหรับกลยุทธ์การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตยางพารา ครั้วเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีการปฏิบัติโดยภาพรวมเฉลี่ยร้อยละ 25.00 เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางมีการใช้แรงงานกรีดยางพาราที่มีฝีมือร่วมกับระบบกรีดยางพาราที่มีความถี่ต่ำร้อยละ 62.50 เพิ่มปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีร้อยละ 40.00 และเปลี่ยนไปใช้พันธุ์ยางพาราที่ให้ผลผลิตสูง เมื่อปลูกทดแทนร้อยละ 10.00

สำหรับกลยุทธ์ในการดำรงชีพอื่น ๆ ได้แก่ การปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิตยางพารา การปรับเปลี่ยนการใช้แรงงานนอกภาคการเกษตร การเพิ่มความหลากหลายในการผลิตทางการเกษตร การปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคอาหาร การขอรับการสนับสนุนจากหน่วยภาครัฐและเอกชน ครีวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีการปฏิบัติโดยภาพรวมเฉลี่ยร้อยละ 24.50, 23.50, 21.25, 21.00 และ 12.50 ตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่า ครีวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีการปฏิบัติโดยภาพรวมในกลยุทธ์การปรับตัวด้านการตลาดน้อยที่สุด เฉลี่ยร้อยละ 10.63 อาจเนื่องมาจากเกษตรกรชาวสวนยางมีข้อจำกัดในเรื่องการตลาด เช่น เกษตรกรชาวสวนยางมีข้อมูลข่าวสารทางการตลาดน้อย เกษตรกรชาวสวนยางไม่มีความรู้ในเรื่องการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตทางการเกษตร

2.5 ผลลัพธ์ในการดำรงชีพ

ผลลัพธ์ในการดำรงชีพเป็นผลที่ได้รับจากการดำเนินกลยุทธ์ในการดำรงชีพ (DFIF, 1999) ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ครีวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีผลลัพธ์โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย มีคะแนนเฉลี่ย 2.38 คะแนน ผลลัพธ์ด้านทรัพย์สินโดยภาพรวมมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด 2.71 คะแนน (Table 3) ซึ่งเป็นผลลัพธ์เพียงด้านเดียวที่จัดอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า ที่พักอาศัย/บ้าน มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด 3.62 คะแนน ซึ่งจัดอยู่ในระดับมารองลงมาคือทรัพย์สินที่สามารถอำนวยความสะดวกต่อการผลิตและการขนส่ง รวมถึงอุปกรณ์/เครื่องใช้ไฟฟ้า และขนาดพื้นที่ถือครองของครีวเรือน มีคะแนนเฉลี่ย 2.44 และ 2.08 คะแนน ตามลำดับ ซึ่งจัดอยู่ในระดับน้อย

ครีวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีผลลัพธ์ด้านความมั่นคงทางอาหาร เสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มโดยภาพรวมในอันดับรองลงมา มีคะแนนเฉลี่ย 2.40 คะแนน ซึ่งจัดอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า เสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มในปีที่ผ่านมาจัดอยู่ในระดับปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ย 2.68 คะแนน ขณะที่อาหารสำหรับการบริโภคของครีวเรือนในปีที่ผ่านมา จัดอยู่ในระดับน้อย มีคะแนนเฉลี่ย 2.11 คะแนน ครีวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีผลลัพธ์ด้านสถานะทางการเงินโดยภาพรวมในอันดับที่ 3 มีคะแนนเฉลี่ย 2.38 คะแนน ซึ่งจัดอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า มี 2 ประเด็น ได้แก่ หนี้สินของครีวเรือนในปีที่ผ่านมา และความสามารถในการชำระหนี้ในปีที่ผ่านมา จัดอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีคะแนนเฉลี่ย 2.69 และ 2.62 คะแนน ตามลำดับ ส่วน

ประเด็นอื่น ๆ ได้แก่ รายได้รวมของครัวเรือนในปีที่ผ่านมา ความสามารถในการลงทุน (ที่ดินและเครื่องจักร/อุปกรณ์) ในปีที่ผ่านมา รายได้รวมในปัจจุบันเมื่อเทียบกับเมื่อ 5 ปีที่แล้ว และเงินออมของครัวเรือนในปีที่ผ่านมา จัดอยู่ในระดับน้อย โดยมีคะแนนเฉลี่ย 2.55, 2.35, 2.11 และ 1.98 คะแนน ตามลำดับ

Table 3 Para-rubbers' opinions towards livelihood outcomes

ผลลัพธ์ในการดำรงชีพ	คะแนนเฉลี่ย	ระดับความคิดเห็น
1. ทรัพย์สิน	2.71	ปานกลาง
1.1 ที่พักอาศัย/บ้าน	3.62	มาก
1.2 ทรัพย์สินที่สามารถอำนวยความสะดวกต่อการผลิตและการขนส่ง รวมถึงอุปกรณ์/เครื่องใช้ไฟฟ้า	2.44	น้อย
1.3 ขนาดพื้นที่ถือครองของครัวเรือน	2.08	น้อย
2. ความมั่นคงทางอาหาร เสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม	2.40	น้อย
2.1 เสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มในปีที่ผ่านมา	2.68	ปานกลาง
2.2 อาหารสำหรับการบริโภคของครัวเรือนในปีที่ผ่านมา	2.11	น้อย
3. สถานะทางการเงิน	2.38	น้อย
3.1 หนี้สินของครัวเรือนในปีที่ผ่านมา	2.69	ปานกลาง
3.2 ความสามารถในการชำระหนี้ในปีที่ผ่านมา	2.62	ปานกลาง
3.3 รายได้รวมของครัวเรือนในปีที่ผ่านมา	2.55	น้อย
3.4 ความสามารถในการลงทุน (ที่ดินและเครื่องจักร/อุปกรณ์) ในปีที่ผ่านมา	2.35	น้อย
3.5 รายได้รวมในปัจจุบันเมื่อเทียบกับเมื่อ 5 ปีที่แล้ว	2.11	น้อย
3.6 เงินออมของครัวเรือนในปีที่ผ่านมา	1.98	น้อย
4. สุขภาพ	2.29	น้อย
4.1 การได้รับการด้านสาธารณสุขของครัวเรือน	2.63	ปานกลาง
4.2 การได้รับการรักษาพยาบาล	2.31	น้อย

Table 3 Para-rubbers' opinions towards livelihood outcomes (continued)

ผลลัพธ์ในการดำรงชีพ	คะแนนเฉลี่ย	ระดับความคิดเห็น
4.3 สถานพยาบาลที่เข้ารับการรักษา	2.14	น้อย
4.4 ภาวะสุขภาพของสมาชิกในครัวเรือนปีที่ผ่านมา	2.06	น้อย
5. ทรัพยากรธรรมชาติ	2.29	น้อย
5.1 ปริมาณน้ำเพื่อทำการเกษตร	2.31	น้อย
5.2 ความอุดมสมบูรณ์ของดิน	2.26	น้อย
6. ความสัมพันธ์ทางสังคม	2.23	น้อย
6.1 ความเป็นอยู่ของครัวเรือนในปีที่ผ่านมา	2.62	ปานกลาง
6.2 เครือข่ายทางสังคม (การเข้าร่วมกลุ่ม/สหกรณ์และรู้จักคนมากขึ้น)	2.21	น้อย
6.3 ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน	2.14	น้อย
6.4 ความสัมพันธ์กับพี่น้องและเครือญาติ	2.11	น้อย
6.5 ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครัวเรือน	2.05	น้อย

ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีผลลัพธ์ด้านสุขภาพโดยภาพรวมในระดับน้อย มีคะแนนเฉลี่ย 2.29 คะแนน เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า การได้รับบริการด้านสาธารณสุขของครัวเรือนมีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด 2.63 คะแนน ซึ่งเป็นเพียงประเด็นเดียวที่จัดอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนประเด็นอื่น ๆ ได้แก่ การได้รับการรักษาพยาบาล สถานพยาบาลที่เข้ารับการรักษา และภาวะสุขภาพของสมาชิกในครัวเรือนปีที่ผ่านมา จัดอยู่ในระดับน้อย มีคะแนนเฉลี่ย 2.31, 2.14 และ 2.06 คะแนน ตามลำดับ เนื่องจากการเข้ารับการรักษาจากสถานพยาบาลของรัฐ แม้จะมีค่าใช้จ่ายน้อยหรืออาจไม่มีเลย แต่การให้บริการมีความล่าช้า เพราะมีผู้ป่วยเข้ารับการรักษาเป็นจำนวนมาก แต่บุคลากรทางการแพทย์มีจำนวนจำกัด อีกทั้งบุคลากรบางคนไม่มีใจบริการ (service mind) ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางบางรายเข้ารับการรักษาจากคลินิกหรือสถานพยาบาลของเอกชนแทน

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563)

ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีผลลัพธ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยภาพรวมในระดับน้อย มีคะแนนเฉลี่ย 2.29 คะแนน เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า ปริมาณน้ำเพื่อทำการเกษตร และความอุดมสมบูรณ์ของดิน มีคะแนนเฉลี่ย 2.31 และ 2.26 คะแนน ตามลำดับ ซึ่งจัดอยู่ในระดับน้อย เป็นที่น่าสังเกตว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีคะแนนเฉลี่ยผลลัพธ์ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม โดยภาพรวมต่ำที่สุด คือ 2.23 คะแนน ซึ่งจัดอยู่ในระดับน้อย อันเนื่องมาจากปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า ความเป็นอยู่ของครัวเรือนในปีที่ผ่านมาเป็นเพียงประเด็นเดียวที่จัดอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีคะแนนเฉลี่ย 2.62 คะแนน ส่วนประเด็นอื่น ๆ ได้แก่ เครือข่ายทางสังคม (การเข้าร่วมกลุ่ม/สหกรณ์ และรู้จักคนมากขึ้น) ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน ความสัมพันธ์กับพี่น้องและเครือญาติ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครัวเรือน มีคะแนนเฉลี่ย 2.21, 2.14, 2.11 และ 2.05 คะแนน ตามลำดับ ซึ่งจัดอยู่ในระดับน้อย

สภาพแวดล้อมภายนอกเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินกิจกรรมการผลิตในระบบการผลิตยางพาราและไม้ผลของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง ซึ่งมีทั้งผลกระทบในเชิงบวกที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ระบบการผลิตยางพาราและไม้ผลมีการพัฒนาหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ตัวอย่างเช่น การส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับการทำสวนยางพารา การสนับสนุนเงินทุน การจ่ายค่าชดเชยให้แก่เกษตรกรชาวสวนยางในกรณีที่สวนยางพาราได้รับความเสียหายจากอุทกภัย การจัดหาปัจจัยการผลิตและตลาด ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสินทรัพย์ในการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง ในทางตรงกันข้ามสภาพแวดล้อมภายนอกอาจส่งผลกระทบในเชิงลบ หรือสร้างปัญหา ข้อจำกัด และความเสี่ยงในการดำรงชีพให้แก่ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง ตลอดจนทำให้สถานภาพสินทรัพย์ในการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางแย่ลง ตัวอย่างเช่น ในช่วงที่ราคายางพาราลดต่ำ และในช่วงที่เกิดอุทกภัย ซึ่งทำให้ต้นยางพาราได้รับความเสียหาย อันมีผลทำให้รายได้ เงินออม และความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางลดลง

จากเหตุผลดังที่กล่าวไปแล้ว ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางต้องมีการปรับตัวหรือกลยุทธ์ในการดำรงชีพที่เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดท่ามกลางสภาพเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

ตัวอย่างเช่น ในช่วงที่ราคายางพาราต่ำกว่าต้นทุนการผลิตยางพารา ครั้วเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีความจำเป็นต้องปรับตัวโดยการลดต้นทุนการผลิตยางพารา การประหยัดค่าใช้จ่ายในครั้วเรือนหรือใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น และการนำเงินออมออกมาใช้จ่ายตามความเหมาะสม ซึ่งหากครั้วเรือนเกษตรกรชาวสวนยางสามารถปรับตัวให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปได้ดี จะส่งผลให้ผลลัพธ์ในการดำรงชีพเป็นไปตามที่คาดหวังไว้ แต่หากครั้วเรือนเกษตรกรชาวสวนยางไม่สามารถปรับตัวได้ หรือเผชิญกับเงื่อนไขและข้อจำกัดในการปรับตัวค่อนข้างมาก จะส่งผลให้ผลลัพธ์ในการดำรงชีพอยู่ในระดับต่ำกว่าที่ควรจะเป็น

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

อาชีพการทำสวนยางพารายังคงเป็นอาชีพหลักที่สำคัญของครั้วเรือนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ด้วยสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งปัญหาต่าง ๆ เช่น ราคายางพาราลดต่ำ ความไม่สงบในพื้นที่ที่ยึดเยื้อและยากต่อการแก้ไขในปัจจุบัน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่นำไปสู่ความเปราะบางหรือความอ่อนแอของครั้วเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง ทำให้ครั้วเรือนเกษตรกรชาวสวนยางจำเป็นต้องมีกลยุทธ์ในการดำรงชีพบนพื้นฐานสิทธิประโยชน์ในการดำรงชีพทั้ง 5 ประเภทที่ครั้วเรือนมีหรืออยู่ในความครอบครองส่วนหนึ่ง รวมถึงสามารถเข้าถึงและมีสิทธิ์นำมาใช้ประโยชน์ได้อีกส่วนหนึ่ง เพื่อรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น การวิจัยครั้งนี้จึงมีความสำคัญ โดยเลือกครั้วเรือนเกษตรกรชาวสวนยางที่มีระบบการผลิตยางพาราและไม่ผลเป็นกรณีศึกษา

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ครั้วเรือนเกษตรกรชาวสวนยางดำเนินการผลิตยางพาราและไม่ผล เช่น ทุเรียน กล้วย ลองกอง เพื่อเป็นอาชีพที่สร้างรายได้หลักให้แก่ครั้วเรือน โดยมุ่งผลิตเพื่อขายในตลาดเป็นสำคัญ ทำให้ต้องผลิตให้ได้ปริมาณมาก เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งระบบการผลิตดังกล่าวสามารถลดความเสี่ยงด้านราคาและผลผลิต อันเนื่องมาจากลักษณะโดยทั่วไปของสินค้าเกษตรได้ ครั้วเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีพื้นที่ถือครองของครั้วเรือนขนาดเล็ก ซึ่งใช้ปลูกยางพาราเป็นหลัก แรงงานครั้วเรือนที่ปฏิบัติงานในกิจกรรมการผลิตยางพาราและไม่ผลมีไม่เพียงพอ ทำให้ต้องจ้างแรงงานจากภายนอก ข้อได้เปรียบของระบบการผลิตยางพาราและไม่ผล คือ เกษตรกรชาวสวนยางมีประสบการณ์การทำสวนยางพาราและไม่ผลสูง รวมถึงเกษตรกรชาวสวนยางมีพื้นที่ถือครองเป็นของตนเอง

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563)

เกษตรกรชาวสวนยางมีการรับรู้ถึงผลกระทบจากภัยธรรมชาติ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวโน้มราคาผลผลิตและปัจจัยการผลิต ตลอดจนแนวโน้มแรงงาน ไม่มีสินทรัพย์ในการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางประเภทใดที่เกินกว่าระดับปานกลาง หน่วยงานภาครัฐที่ให้ความช่วยเหลือครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางโดยส่วนใหญ่ในพื้นที่ เช่น กยท. ธ.ก.ส. ซึ่งช่วยให้ความเปราะบางของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางลดลง การจัดการทางการเงินและการปรับตัวทางสังคมเป็นกลยุทธ์ในการดำรงชีพที่สำคัญของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง ผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านทรัพย์สินของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางเป็นเพียงด้านเดียวที่มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับน้อย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะที่จะเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบการผลิตยางพาราและไม่ผลในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนี้

1. การส่งเสริมให้เกษตรกรชาวสวนยางมีการรวมกลุ่ม เพื่อลดปัญหาการกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง และเพิ่มอำนาจการต่อรองในการซื้อปัจจัยการผลิต ตลอดจนช่วยลดต้นทุนการผลิตไม้ผล หากเกษตรกรชาวสวนยางมีการรวมกลุ่มเพื่อผลิตปุ๋ยใช้เอง รวมถึงการรวมกลุ่มแปรรูปทุเรียน ลองกอง กล้วย หรือไม้ผลชนิดอื่น เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต อีกทั้งยังเป็นการสร้างงานและรายได้ให้กับคนในชุมชนอีกด้วย

2. ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ภัยแล้งเป็นปัญหาที่สำคัญ ดังนั้นเกษตรกรชาวสวนยางควรมีการเตรียมอุปกรณ์สำหรับกักเก็บน้ำเพื่อใช้ในช่วงฤดูแล้ง

3. ผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงการลดลงของพื้นที่ป่า ซึ่งเป็นประเด็นที่หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญและเข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เพราะหากปราศจากการแทรกแซงจากภาครัฐแล้วจะนำไปสู่การขาดประสิทธิภาพในการใช้ประโยชน์ โดยเริ่มจากการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้

4. ผลการวิจัยพบว่า ทุนมนุษย์และทุนทางการเงินอยู่ในระดับน้อย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงประเด็นที่ควรพัฒนา คือ การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรชาวสวนยาง รวมถึงแรงงานครัวเรือนและแรงงานจ้าง โดยการส่งเสริมการออมและการจัดทำบัญชีครัวเรือนอย่างง่าย การให้ความรู้ในเรื่องการผลิตและการตลาดยางพาราด้วยวิธีการหรือรูปแบบที่เหมาะสม เช่น การศึกษาจากเกษตรกรชาวสวนยาง

ที่ประสบความสำเร็จในการทำสวนยางพารา การจัดอบรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับยางพารา ซึ่งเรื่อง/หัวข้อในการอบรมนั้น ต้องเป็นเรื่องที่มาจากความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรชาวสวนยางโดยส่วนใหญ่ในพื้นที่วิจัย ตลอดจนการส่งเสริมการทำกิจกรรมอื่นเพื่อเสริมรายได้ในช่วงที่ราคายางพาราและไม่ผลตกต่ำ

เพื่อนักวิจัยสามารถนำประเด็นที่น่าสนใจไปใช้กำหนดโจทย์วิจัยเพื่อดำเนินการวิจัยในอนาคตได้ เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ หรือการอนุรักษ์ป่าไม้ แนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ของประชาชน ความต้องการความรู้ในการผลิตและการตลาดยางพาราของเกษตรกรชาวสวนยางรูปแบบที่เหมาะสมในการให้ความรู้แก่เกษตรกรชาวสวนยาง แนวทางในการส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรชาวสวนยาง

References

- Allison, E. H. and Ellis, F. 2001. "The Livelihoods Approach and Management of Small-Scale Fisheries". **Marine Policy**, 25(5): 377–388.
- Charemjiratragul, S., Satsue, P. and Romyen, A. 2015. "Practical Knowledge and Lessons Learned from Driving the Policy on Expanding the Area for the Rubber-Based Intercropping Systems". **Journal of Social Development**, 17(2): 35–50.
- Charernjiratragul, S., Romyen, A., and Satsue, P. 2017. "Development of Rubber-Based Intercropping System in Southern Thailand: Problems and Obstacles". **Kasetsart Journal of Social Sciences**, 38(2): 588–599.
- Chuayrodmod, S. 2017. "Financial Planning for Security in Old Age for Rubber Planters". **Dhonburi Rajabhat University Journal**, 11(2): 45–59.
- Conway, G. R. 1985. "Agroecosystem Analysis". **Agricultural Administration**, 20(1): 31–55.

- Department for International Development. 1999. **Sustainable Livelihoods Guidance Sheets**. London: Department for International Development.
- Doungmusik, A. 2013. **Effect of Ethylene Gas on the Enhancing of Latex Yield and Latex Physiology of Rubber Clone RRIM 600: Case Study in Songkhla Province**. Master of Science Thesis: Prince of Songkla University.
- Information Technology and Communication Center, Department of Agricultural Extension. 2018. **Report of Para-Rubber Production in the Three Southern Border Provinces**. (Unpublished document).
- Jiao, X., Pouliot, M. and Watelign, S. Z. 2017. "Livelihood Strategies and Dynamics in Rural Cambodia". **World Development**, 97: 266–278.
- Jongrungrot, V. 2014. **The Economic Efficiency and Social Security of Smallholder Farming System Which Practices Associate Crops in Rubber Plots in Southern Thailand**. Ph.D. dissertation: Prince of Songkla University.
- Jun-iad, J. et al. 2014. "The Extension for Self Reliance of Para Rubber Farmers in 3 Southern Border Provinces". **Princess of Naradhiwas University Journal**, 6(2): 146–155.
- Junkaew, A. 2010. **Livelihoods of Rubber Unsmoked Sheet Producing Households and Rubber Latex Producing Households: A Case Study of Namorbun Sub-district, Chulaporn District, Nakhon Si Thammarat Province**. Master of Science Thesis: Prince of Songkla University.
- Jutaviriya, K. and Lapanun, P. 2014. "Integrated Agriculture: Livelihood Strategies of Lsan Farmers Under Globalization". **Journal of Mekong Societies**, 10(3): 25–48.

- Masae, A. 2015. “Enhancing Sustainable Rural Livelihood Through Community-Based Development”. **Journal of Social Development**, 17(1): 89–110.
- Mulha, S. et al. 2015. “Strategies used by Residents of Agricultural Households in Bankhamphai, Muang District, Kalasin Province to Maintain their Livelehoods”. **Prae-wa Kalasin Journal of Kalasin University**, 2(1): 80–111.
- Nissapa, A., Thungwa, S. and Yedam, A. 1994. “Guidelines for Research and Development for Biodiversity in Rubber Plantation”. **Journal of Ecology**, 21(1): 45–60.
- Office of the National Economic and Social Development Board. 2017. **Gross Regional and Provincial Product Chain Volume Measures 2015 Edition**. http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=5628&filename=gross_regional. 6 March 2018.
- Office of the National Economic and Social Development Board. 2018. **The Proportion of Poor People Measuring Consumption Expenditure by Province**. http://social.nesdb.go.th/SocialStat/StatReport_FullScreen.aspx?reportid=672&emplate=2R1C&yeartype=M&subcatid=6. 6 March 2018.
- Office of Agricultural Economics. 2018. **Information of Agricultural Economics by Commodity 2017**. <http://www.oae.go.th/assets/portals/1/files/ebook/commodity60.pdf>. 24 July 2018.
- Promphakping, B. 2012. “Wellbeing”. **Humanities and Social Sciences**, 29(2): 23–50.
- Sittbisuntikul, K., Jolanun, B. and Yossuck, P. 2015. “Knowledge Management for Determining Alternatives of Rice Cultivation in Drought Area: A Case Study of Farmer at On Tai sub-District, Sankampang District, Chiang Mai, Thailand”. **Humanity and Social Science Journal, Ubon Ratchthani University**, 6(1): 160–184.

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563)

- Sriboonruang, K. 2014. “Livelihood Strategies of Esan Farmers in Agri-Food and Agro-Fuel Business Context”. **Walailak Journal of Social Sciences**, 7(1): 51–93.
- Tanangsnakool, C. and Sutthinarakorn, W. 2016. “Solutions to a Career Stability of Rubber Plantation’s Farmers”. **Kasetsart Educational Review**, 31(1): 57–62.